

СУФИЗМЪТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА РАДИКАЛНИЯ ИСЛЯМ

Весела Тодорова

SUFISM AS AN INSTRUMENT TO COUNTER RADICAL ISLAM

Vesela Todorova

Abstract: The influence of radical islam is spreading not only in the Middle East but also around the rest of the world. With the surge of the terrorist attacks in Europe, the Middle East, Africa and USA, committed in the name of radical organizations such as Islamic State and Al Qaeda, there is an urgent need of finding a solution to counter radicalization among the muslim population and converts around the world. In this paper the roots of the modern doctrine of the radical islam are explained as well as the reason why sufism can be used as an instrument to fight the radicalization in islam.

Key words: radical islam, sufism, shari'a, radicalization, jihad, Quran

В последните години доминиращият имидж на исляма в умовете на хората от Запада е свързан с насилие, страх, войни, агресия и като последица от всичко това – бежанската вълна, която заля Стария континент. Войните в Афганистан, Ирак, Сирия, както и конфликти в някои държави от Северна Африка и напускането на територията на Ирак от американските войски осигуриха благоприятна среда за създаването и разпространението на екстремистки военни групировки и организации като Ислямска държава, фронтът Ан-Нусра, Ал Каида и др., които са повлияни от идеологията на радикалния ислям. Западните правителства не веднъж са заявявали, че са във война с терора, Ал Каида и напоследък и с Ислямска държава, която към този момент се счита за най-голям противник и заплаха поради жестокостта и насилието, които използва при завладяване на нови територии в Близкия изток, както и заради кървавите атентати, извършени в и от нейно име в множество държави на различни континенти. Но както терорът, така и ислямистките групировки не са

основният противник, а са просто симптоми, следствие от разпространението на радикалния ислям. Така както, борейки се само със симптомите на една болест, не премахваме причината за нейното появяване, така е и с екстремистките организации – за да е успешна борбата с тях, е нужно задълбочено изучаване и опознаване на причините, довели до тяхното създаване и успешно разпространение не само на територията на Близкия изток и някои африкански държави, но и сред мюсюлмани – първо или второ поколение мигранти и новоприели исляма в САЩ и Европа. Основният въпрос, на който трябва да се търси отговор, е дали идеологията на радикалния ислям е реално базирана върху религията на мюсюлманите, или е доктрина, която има по-скоро общо с тоталитарните идеологии на ХХ в. като фашизъм и комунизъм и заимства Шариата от исляма, за да легитимира властта си пред ислямския свят, и дали в самата религия не може да се търси инструмент за противодействие на радикализацията на мюсюлманите.

Радикалната джихадистка идеология е в голямата си част съвременна доктрина, развила се през 20-те години на ХХ в. За ключова фигура, главен идеолог и вдъхновител на съвременния екстремистки джихадизъм се счита един от най-големите философи на ислямизма и патрон на Мюсюлманско братство – египетският литературен критик, писател и поет Саид Кутб (1906–1966). Той разглежда исляма като призив за обществена обвързаност и активизъм. В книгата си „*Ma'alim fil Tareeq*” (прев. Знаците по пътя) Саид Кутб доразвива теорията на пакистанския философ на ислямизма Саид Абу Ала Маудуди, че всяка мюсюлманска държава, която не е обявила Шариата като единствен закон, е в състояние на „*джахилия*“ (невежество, безбожие; период в арабската история преди Мохаммад, считан за период на варварство и безбожие). А всеки в състояние на джахилия е апостат и подлежи на тежко наказание според Шариата. Саид Кутб настоява за съпротива, дори включваща насилие, срещу съществуващия обществен строй и полагане на основите на единна ислямска държава – халифат. Той казва, че тази книга е предназначена за революционния авангард на мюсюлманите, за да им покаже пътя, по който трябва да се върви, за да се постигне историческата им мисия. Според него ислямът е единствената религия, която е вярна и справедлива и единствено тя може да постигне

перфектна симбиоза, благодарение на Шариата, между религия и държава – *dawla wa deen*.

По текстове на негови *касиди* (поеми) са създадени видео-клипове с *нашиди* (песнопения), които се използват в пропагандата на Ислямска държава за привличане на нови членове. Саид Кутб е възприеман и почитан като герой и *шахид* (мъченик на вярата) от религиозните мюсюлмани след смъртта му през 1966 г. в египетски затвор. Съпоставянето на идеите му с тоталитарните идеологии е свързано с теориите му за външен и вътрешен враг на исляма.

Доктрината за външния враг много прилича на нацистката теория за арийската раса и нейните външни врагове – болшевици, англо-американци, славяни и др., както и на комунистическата теория, възприемаща буржоазията и империализма за враг на пролетариата. Според Кутб целият Запад е в състояние на джахилия, което я прави смъртен враг на исляма и докато съществува тази западна джахилия, ислямът не може да съществува мирно, като по този начин той демонизира цялото западно общество и култура. За да съществува ислямската религия, тази джахилия трябва да бъде победена, според Кутб, не само с военни средства, но и чрез вътрешна субверсия. Но главното тук е, че не може да има никакво примирие между двете системи – това е фундаментът на идеологията на радикалния ислям и до днес.

Втората основна част в доктрината на съвременния радикален ислямизъм, заимствана от тоталитарните идеологии, е идеята за вътрешния враг, която възприема вътрешната джахилия за много сериозен враг на исляма. По подобие на нацизма, където евреите се възприемат за смъртоносен вътрешен враг, който трябва да се премахне, за да преуспее нацистката идеология и на комунизма, където буржоазията е възприета като вътрешен класов враг, който трябва да бъде унищожен, така и радикалният ислям възприема за врагове мюсюлманите, които не вярват в идеите и не следват примера на ислямистите, като най-често под ударите им попадат умерените мюсюлмани. Това противоречи на посланията в Свещения Коран, тъй като там изрично е упоменато, че никой мюсюлманин няма право да обвинява друг мюсюлманин в това, че не е истински мюсюлманин – Аллах е този, който съди и раздава правосъдие:

Аят 92. И не трябва вярващ да убива вярващ, освен по погрешка. А онзи, който убие вярващ по погрешка – да

освободи вярващ роб и да връчи откуп на семейството му, освен ако простят. А ако [убитият] е вярващ от враждебен вам народ – да се освободи вярващ роб. А ако е от народ с договор между вас – да се връчи откуп на семейството му и да се освободи вярващ роб. А онзи, който няма възможност да голее два поредни месеца за покаяние пред Аллах. Аллах е всезнаещ, всемъдър.

Аят 93. А за онзи, който умишлено убие вярващ, възмездие то му е Адът, там ще пребивава вечно. Аллах му се гневи и го проклена, и за него е приготвил огромно мъчение.

Аят 94. О, вярващи, когато странствате по пътя на Аллах, изяснявайте си и не казвайте на онзи, който ви отпрати поздрав: “Ти не си вярващ”, стремейки се към мимолетното на земния живот. При Аллах има обилни богатства. Такива бяхте преди, но Аллах ви облагодетелства. Изяснявайте си! Сведуц е Аллах за вашите дела.

(Теофанов, Цветан. Превод на Свещения Коран, Сура Ан-Нуса, с. 92)

С тези свои съждения, които нямат потвърждение в Свещения Коран, Саид Кутб отваря „кутията на Пандора“ към *такфир* (обявяване на мюсюлманин за неверник), което води след себе си тероризъм и насилие между самите мюсюлмани. Идеята на теорията за такфир е, че на мюсюлманска държава, която не е провъзгласила законите на Шариата за основни и единствени държавни закони, може да ѝ бъде обявена война отвътре. Шариатът се възприема като фундамент на радикалния ислям по една много важна причина – Шариатът е много по-радикален като доктрина от самия Коран, което се харесва на ислямистите. Също така, Шариатът противоречи на Свещения Коран в поне четири основни идеи:

1) Насилственият джихад срещу неверниците е религиозно задължение на всеки мюсюлманин – идеята за джихад е коранична, но не приема значението, което радикалистите ѝ вменяват, за да оправдаят извършването на терористични актове и самоубийствени атаки в името на Аллах:

Аят 15. *Вярващи са именно онези, които вярват в Аллах и в Неговия Пратеник, после не се усъмняват и се борят* (бел. на автора: използвана е глаголната форма „джахада“ – боря се на съществителното име „джихад“ – борба) *чрез своите имоти и души по пътя на Аллах. Те са искрените.*
(Сура 49, Ал Худжурат / Стаите, Свещеният Коран)

Аят 10. *И ако твоят Господ пожелаеше, на земята щяха да повярват всички до един. Нима ти ще принудиш хората да повярват?*
(Сура 10, Юнус, Свещеният Коран)

В Свещения Коран изрично се забранява убиването на невинни:
Аят 151. *Кажете: “Елате аз да прочета какво ви възбранява вашият Господ! Нищо с Него да не съдружавате! И се отнасяйте с добро към двамата родители! И не убивайте своите рожби поради бедност! Ние храним и вас, и тях. И не доближавайте скверностите – и явните от тях, и скритите! И не убивайте човек – това Аллах е възбранил, освен по право! Това ви повелява Той, за да проумеете!*
(Сура 6, Ал Анам / Добитъкът, Свещеният Коран)

2) Борбата за световно господство на исляма и създаване на халифат е задължителна за всеки мюсюлманин – никъде в Корана не е упоменато това като задължение.

Аят 256. *Няма принуда в религията. Отличи се вече истината от заблудата. Който отхвърли идолите и повярва в Аллах, той се обвързва с най-здравата връзка, която не се къса. Аллах е всечуващ, всезнаещ.*
(Сура 2, Ал Бакара / Кравата, Свещеният Коран)

3) Наказанието за апостатство от исляма е смърт – в Корана има няколко аята, засягащи апостатството, но в тях се упоменава само, че апостатите ще изпитат справедливостта на Аллах. Няма предписание за тежко наказание на земята:

Аят 90. От онези, които се отричат, след като са повярвали, а после неверието им порасне, никога не ще се приеме покаянието им. Те са заблудените.

Аят 91. От онези, които се отрекат и умрат неверници, никога не ще се приеме за нито един от тях като откуп дори пълна със злато земя. За тях има болезнено мъчение и никой не ги подкрепя.

(сура 3, Ал Имран, Свещеният Коран)

Аят 66. Не се оправдавайте! Вие станяхте неверници, след като бяхте вярващи. Дори да извиним някои от вас, ще накажем други, защото бяха престъпници.

(сура 9, Ат-тауба (Покаянието), Свещеният Коран)

Аят 106. Който отрече Аллах, след като е повярвал, освен който е бил принуден, но сърцето му е спокойно с вярата... Ала които разтворят гръд за неверието, над тях е гневът на Аллах и за тях има огромно мъчение.

Аят 107. Това е, защото възлюбиха земния живот повече от отвъдния и защото Аллах не напътва невярващите хора.

Аят 108. Тези са, на които Аллах запечата сърцата и слуха, и зрението, тези са нехайните.

Аят 109. Без съмнение, в отвъдния живот те са губещите.

(сура 16, Ан-нахл (Пчелите), Свещеният Коран)

4) Теорията за такфир – противоречи на написаното в Свещения Коран

Първата съвременна държава, която официално въвежда на етапи между 1927 г. и 1960 г. Шариата като върховен закон, е Кралство Саудитска Арабия, въпреки че много от постулатите, застъпени в Шариата, са несъвместими със съвременния живот, като например легитимирането на робството. През 1963 г. Саудитска Арабия отменя робството със закон, но за това почти не се говори, тъй като според ислямистите Шариатът е свещеният закон на Аллах и никой няма право да му противоречи и да променя дори и буква в него.

Борбата с доктрината и привържениците на радикалния ислям следва да се води на различни равнища и с помощта на различни методи и средства, като от най-голямо значение е борбата на идейно равнище, чиято цел е утвърждаването на умерения ислям и либералния ислям, който е по-известен с понятието „просветен ислям“. Сред авторитетите на просветния ислям изпъква швейцарецът от египетски произход Тарик Рамадан, професор по съвременно ислямско обществознание, който призовава за сближаване между европейската култура и исляма. Той подкрепя идеята за демокрация и призовава мюсюлманите в Европа да учат езика на държавата, в която са емигрирали, и да се интегрират в европейското общество. Нужно е и акцентирание върху ориентацията на исляма към практическите нужди на съвременния арабски свят и културната глобализация.

Най-разпространеното просветно течение в исляма е суфизма. Идеино, суфизмът противостои на ученията на радикалния ислям. В основата на суфизма е Божествената, съвършена любов и връзката между *нафс* (душата) и Бог. Суфизмът или тасаууф се възприема като ислямски мистицизъм. В буквален превод „тасаууф“ означава облечен с дреха от вълнен плат, която е била характерно облекло за суфиите. Етимологично, названието е свързано и със „сафа“, което означава „чист“.

Исторически, суфизмът се разпространява успоредно с разпространението на исляма, като най-силно влияние има през VIII–XVIII в. Суфиите приемат своите традиции като път на Истината и Любовта (тарика), като непрекъсната верига на духовно търсене и единение с Аллах.

Един от най-уважаваните суфии, андалусецът Ибн Ал Араби (XII в.), казва:

*„Сърцето ми може да приеме всякаква форма:
За монаха то би станало манастир,
За газелите – пасбище, за правоверния – Кааба,
То би могло да стане свитък от Тора или Корана.
Моята вяра е любов;
Накъдето и да свърнат нейните камили,
Любовта ще си остане моята религия и вяра.“*

Най-ранната школа на ислямската мистика се утвърждава в Багдад около своя лидер Джунайд (830–910 г.). Джунайд разработва

възгледите за *фана* и *джам*. *Джам* е събирание, пределно единство, самосъсредоточаване на мистика и негово единение с присъстващия в Името си Аллах. Възгледът за *фана* също става централен за учението на суфизма. *Фана* най-буквално може да се разбира като *угасване*, метафорично – угасване на съзнанието; интерпретира се като пределен стадий на мистичното възхождение, „разтваряне“ в единния Бог. Достигналият *фана* суфи става изразител на автентичното състояние на суфия в сферата на временното пребиваване на човека в земния живот – да бъде „*в света, но не от света*“.

Централен момент в практиката на суфиите е *зикр*, т.е. припомнянето на Божието име. Разбирането за ролята на *зикр* се черпи от аяти на Корана, напр.: „*О, вярващи, често споменавайте Аллах!*“ (33: 41). Според Ал-Халадж *зикр* е начин адептът да поддържа постоянно активна паметта си за Аллах, за да приеме в екстаз всеприсъствието Му. За него, както и за Ал-Газали (1058–1111), *зикр* е средство на възхождение, етап от подготовката на човека да приеме всецяло Бога. Във всеки случай, припомнянето на Божието име не се интерпретира като форма на вокация, на призоваване на Бога.

С разпространението на радикалния ислям едни от първите мюсюлмани, обвинени в такфир, са последователите на суфизма. Гробници на суфийски светци и свети места, посещавани от милиони поклонници, биват разрушени от ислямисти. След зачестилите терористични атаки в европейските държави и САЩ западните правителства насочват усилията си към подкрепа на разпространението и утвърждаването на суфизма като важна част от религиозния живот на мюсюлманите в различни ислямски държави, както и привличане на сунити и шиити, живеещи на Запад, към изповядване на по-умерен вид ислям. През 2003 г., в своя доклад „*Цивилен и демократичен ислям, партньори, ресурси и стратегии*“, корпорация РАНД, която е една от водещите американски неправителствени организации, занимаващи се с политическото насилие и тероризъм, съветва западните правителства да увеличат подкрепата си за разпространението на суфизма на различни равнища, обосновавайки се с тезата, че поддръжниците на това умерено течение в исляма са съюзници на Запада.

В съвременните условия суфизмът се проявява като най-силният антидот на религиозния ислямски радикализъм, наричан още

фундаментализъм, както и като най-важния източник на отговори към предизвикателствата на модернизма, пред които е изправено мюсюлманското общество.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Теофанов 1997:** Цв. Теофанов. Превод на Свещения Коран. Главно мюфтийство на мюсюлманите в Р България, 1997. // Teofanov 1997: Tzvetan Teofanov. Translation of the Noble Quran, Grand Mufti in Bulgaria, 1997.
2. **Qutb 1964:** S. Qutb, Milestones, Kazi Publications, 1964.
3. **Al Ba'uniyya 2014:** A. Al Ba'uniyya, The Principles of Sufism, New York University Press, 2014.
4. **Ramadan 2012:** T. Ramadan. The Quest for Meaning: Developing a Philosophy of Pluralism, Penguin UK, 2012.
5. **Ramadan 2008:** T. Ramadan. Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation, Oxford University Press, 2008.
6. **Sivan 1990:** Emmanuel Sivan. Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics, Yale University Press, 1990.